

**Slaven Bertoša, Rašpor i Rašporski kapetanat - Povijesni pregled,
Pazin, 2005.**

U nakladi Katedre Čakavskoga sabora za povijest Istre, Pazin, godine 2005. tiskana je knjiga Slavena Bertoše naslovljena *Rašpor i Rašporski kapetanat, Povijesni pregled*. Knjiga je četvrti svezak edicije *Mala biblioteka* Čakavskoga sabora za povijest Istre, koja izlazi u Pazinu. Recenzenti ove knjige bili su akademici Petar Strčić i Franjo Šanjek. Objavljena knjiga sadrži sljedeće dijelove: Predgovor, osam cjelina označenih rimskom numeracijom (Položaj, izgled i speleološke zanimljivosti; Kroz prošlost; Rašporska sela; Mletačka izvješća o Rašporu i kapetanatu; Diferencije kapetanata; Furlanićeva zbirka o službi kapetana-valputa, kasnije pukovnika rašporskih sela; Fragmenti Rašporskog urbara /prva polovica 15. stoljeća/; Rašporski urbar iz 1394.), Prilog, Bilješke, Popis izvora i literature o Rašporu i Rašporskom kapetanatu, Index locorum, Index nominum, Index rerum et notionum, Sažetak na talijanskom jeziku, Sažetak na engleskom jeziku i Bilješku o autoru.

U *Predgovoru* ove monografije, S. Bertoša najprije upozorava na povijesni naziv – Rašporski kapetanat, tj. na područje u sjevernoj Istri koje je bilo uključeno pod upravu Mletačke Republike sve do njezine propasti na koncu XVIII. stoljeća. Zatim ističe svoju želju da prikaže povijest toga “ključa cijele Istre” na razmeđu srednjovjekovnoga i novovjekovnoga doba zbog izuzetno burne, raznolike i bogate povijesti. Nadalje, kako navodi pisac u *Predgovoru*, on želi prikazati zemljopisne i prirodne osobitosti koje su posredno ili neposredno “stvarale” povijesnu zbilju ovoga kraja, a pri kraju uvodnoga obraćanja čitatelju, autor ističe i osnovnu zadaću njegove knjige: “...da bude poticaj za daljnja istraživanja koja će dopuniti i obogatiti saznanja o povijesti ovoga slikovitog istarskog područja...”.

Prva cjelina tj., prvo poglavlje ove monografije nosi naslov *Položaj, izgled i speleološke zanimljivosti*. Na petnaest stranica dr. sc. S. Bertoša piše o zanimljivim osobitostima i prirodnoj ljepoti rašporskoga kraja. Autor započinje sa zemljopisnim smještajem sela Rašpor, zatim govori o Rašporskome ponoru, pećinama Klinovica, Lazu lu Turku, pa jednoj od najljepših istarskih špilja – Novačkoj ili *Grotta dell'Inferno*. Potom spominje pećinu imenom Radota, pećinu na Brehu, pećinu sv. Jelene, pećinu na Gradišću, pećinu Pod Usje, Maćehu ili Matijeku pećinu, pećine Bliznice (I. i II.), pećinu Golubinku, pećinu Soldanovicu, pa Vudnu jamu, Nugljansku peć i Pernićevu pećinu.

Cijelo ovo poglavlje ističe prirodnu raskoš i ljepotu istarskoga sjevera, ali isto tako upozorava i na nužnost sistematičnijega pristupa u proučavanju arheoloških nalaza krajolika.

Druga cjelina nosi naslov *Kroz prošlost*. Kroz povijesni pregled rašporskoga kraja od prapovijesnoga, rimskoga, franačkoga i akvilejskoga doba S. Bertoša nas uvodi u bogatu srednjovjekovnu prošlost toga distrikta. U toj cjelini autor navodi prvi spomen Rašpora u vrelima 1264. godine, inkorporiranost u Goričku grofoviju i dakako mletačko razdoblje. Naime, od početka XV. stoljeća, Rašpor je pod mletačkom

upravom sa sjedištem vojnoga zapovjedništva koje je trebalo u tome dijelu Istre uspostavljati red, mir i sigurnost.

Treća cjelina knjige naslovljena je *Rašporska sela*. U tome poglavlju autor prema povijesnim vrelima, ponajviše mletačkim izvješćima prikazuje i objašnjava prostorno područje Rašpora, nazivlje rašporskih sela, brojnost i etničku strukturu pučanstva kao i selišta u rašporskome okružju (distriktu).

Četvrta cjelina nosi naslov *Mletačka izvješća o Rašporu i kapetanatu*. Na preko 30 stranica knjige, S. Bertoša daje jasan prikaz povijesnoga tijeka u rašporskome kraju, i to kroz nekoliko stoljeća. Pisac, dakle, analizira mletačka vrela koja donose niz spoznaja o događanjima na tome istarskome području kroz dugo vremensko razdoblje. Na osnovi izvješća rašporskih kapetana od konca XIV., pa sve do konca XVIII. stoljeća, prikazuje se i rekonstruira prošlost svakodnevice njegovih ljudi, tj. sam život. Ovdje saznajemo sve o vojnim postrojbama u utvrdi, materijalnim izdadcima, fortifikaciji, demografskim promjenama, bolestima, tj. epidemijama kao i o sukobima s uskocima. To je cjeloviti opis u kontinuitetu svih životnih događanja rašporskoga kraja u kasnosrednjovjekovnome razdoblju.

U poglavlju naslovljenu *Diferencije kapetanata* autor na nekoliko stranica obrađuje pitanje pograničnoga zemljišta – zemljišta uz mletačko-austrijsku granicu, tzv. diferencija. Riječ je o graničnoj zemlji koja je prepuštena na uporabu seljacima iz obje države, tj. mletačke i austrijske. Upravo zbog međusobno nepodijeljene, a potom i nedecidirano određene zemljišne granice, na limesu puk je često puta dolazio u sukobe koji su završavali i tragičnim posljedicama. Kada S. Bertoša piše o diferencijama kapetanata, on navodi vrela koja govore o učestalim sporovima i sukobima oko šuma oranica, cesta, pašnjaka i stoke. Uostalom, nije zanemariva činjenica da se slični slučajevi događaju, i u izvorima notiraju, na širem području obližnje Kastavske "kapitanije", odnosno gospoštije, koju – od XV. do konca XVIII. stoljeća – čine istočnoistarski liburnijski kašteli Mošćenice i Veprinac zajedno s gradom Kastvom. Isto tako, pisac monografije navodi kako i austrijski vojnici – *liberaiteri* – potkraj XVIII. stoljeća pljačkaju po planinskoj cesti imovinu rašporskih seljaka.

Šesta je cjelina podnaslovljena *Furlanićeva zbirka o službi kapetana – vapluta, kasnije pukovnika rašporskih sela*. U ovoj cjelini (poglavlju) autor monografije obradio je i prikazao priručnik za valpute rašporskih sela koji je sastavio posljednji rašporski valput Juraj Furlanić. Priručnik je naslovljen "Zbirka o službi kapetana-valputa, kasnije pukovnika rašporskih sela (Raccolta sopra la carica di Cap/itan/o Valpoto indi Colonello del Contado di Raspo)", a sadrži razne upravne propise, zadatke kapetana-pukovnika na toj funkciji i korespondenciju valputa J. Furlanića s državnim institucijama Mletačke Republike. Priručnik se datira u drugu polovicu XVIII. stoljeća.

Sedma cjelina nosi naslov *Fragmentsi Rašporskog urbara (prva polovica 15. stoljeća)*. Sadržajno, sedmi se dio monografije S. Bertoše odnosi na ulomke Rašporskoga urbara iz Državnoga arhiva u Rijeci. Ovi se ulomci datiraju u XV. stoljeće, a na njima se mogu iščitati urbarske obveze rašporskih sela: Bresta, Podgorja, Novaka i Jelovica koje su

se provodile "pro castro Raspurch". Osim što se utvrđuju međusobni odnosi rašporskih sela i Mletačke Republike i bilježi popis obveznih podavanja seljaka mletačkoj državi, pisac ističe vrijedan podatak da je Rašporski urbar i jedna od najstarijih sačuvanih istarskih zemljišnih knjiga.

Osma cjelina nosi naslov *Rašporski urbar iz 1394.* To je ujedno i posljednji dio raspravnoga teksta. Ovdje S. Bertoša govori o urbarnim fragmentima iz Državnoga arhiva u Veneciji u kojemu su zapisane obveze i podavanja rašporskih seljaka prema kapetanu. Naime, sutlovrečki kapetan Paolo Giuliano u svojem pismu naslovljenu na mletački Senat od 18. siječnja 1394. godine prilaže popis urbarskih obveza rašporskih seljaka. U spomenutom dokumentu također je navedeno šesnaest sela s Rašporom (Castrum Raspurch). Prema ustaljenoj formulaciji o obvezama seljaka onoga vremena, ovaj dokument kako kaže autor: "Spada među najstarije urbarijalne dokumente toga tipa u Istri".

Završni dio monografije započinje prilogom koji predstavlja sadržaj *Zbirke o službi kapetana-valputa, kasnije pukovnika rašporskih sela (Racolta sopra la carica di Cap/itan/o Valpoto indi Colonello del Contado di Raspo/*, a potom slijede bilješke, popis izvora i literature o Rašporu i Rašporskome kapetanatu, pojmovnici mjesta, osoba i pojmova, sažetci na talijanskome i engleskome jeziku, te bilješka o autoru.

Knjigom dr. sc. Slavena Bertoše znanstveno se i stručno prikazuje povijesna zbilja Rašpora i Rašporskoga kapetanata, tj. sjevernoga dijela Istre koji je potpadao pod mletačku upravu tijekom kasnoga srednjeg i na početku novoga vijeka do 1797. godine. Monografija donosi vrijednu i bogatu rekonstrukciju prošlosti kao i prikaz života istarskoga puka prošloga vremena. Naime, riječ je o istraživanju istarske zavičajne i regionalne prošlosti koja je dio cjelokupne hrvatske povijesti, na njezinu vrlo osjetljivome graničnom području. Autor ove značajne sinteze osobno istražuje geološke osobine istarskoga tla, iščitava povijesna vrela i znanstveno-analitičkom metodom pristupa interpretaciji povjesništva.

Sadržaj Bertošine knjige bogato je popraćen slikama i crtežima pećina, panoramskim fotografijama rašporskih sela, fotografijama crkvice s rašporskoga područja, zemljovidnim prikazima sjeverne Istre i Kapetanata i dvjema grafičkim tablicama.

Dr. sc. Vesna MUNIĆ, doc.